

С. М. Дерев'яно

orcid.org/0000-0003-3848-7072

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних інститутів та процесів
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

ЗАСАДИ МАЙБУТНЬОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ: ПІДХОДИ ДО ЇХ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наша Перемога у війні, яку веде РФ проти України з 2014 року – ідея, що об'єднує загал українства, все більше набуває підтримки серед громадян багатьох держав, їх очільників і міжнародних організацій. Водночас упродовж всіх років воєнного лихоліття у політичному дискурсі поширюються різні думки щодо майбутнього Української держави. Спільним, що об'єднує практично всіх науковців, політиків, експертів, стає домінантою суспільних настроїв – усвідомлення майбутнього України як розвинутої демократії. У суспільстві сформувався чіткий запит на повноцінно функціонуючу демократію. Водночас різним, часто контроверсійним є розуміння її ключових засад і інститутів. З огляду на це, означена тема вважаємо є актуальною, науково і практично ваговою для розуміння майбутнього держави.

Метою статті є обґрунтування доцільності й проблем формування засад майбутнього демократичного устрою України в умовах воєнного стану.

Для цього сформулюємо розуміння демократії та її інститутів; їх значення як індикаторів політичної системи; особливості функціонування демократії в умовах воєнного стану; особливості, проблеми і перспективи проведення перших виборів у повоєнній Україні. В основі дослідження лежить аналіз нормативно-правових актів, що є основою регулювання у сфері народовладдя. Дослідження здійснене із використанням класичних філософських і загальнонаукових методів (логічний, системний, структурний, функціональний), а також апробованих спеціальних методів політичного й правового аналізу і прогнозування та інших.

Контури майбутнього устрою України актуалізуємо у контексті розробки анонсованої Президентом України В. Зеленським Української доктрини. За задумом ініціаторів, цей документ окреслить ключові напрями повоєнної трансформації, охоплюватиме абсолютно кожен сферу життя держави, кожен пріоритет українського суспільства. Ключові напрями Української доктрини Президент України В. Зеленський представив для загальнонаціонального обговорення у зверненні до Верховної Ради України з нагоди Дня Конституції України ще 28.06.2023 р. (Зеленський В. 2023).

Анонсована дискусія щодо доктрини мала стати загальнонаціональною, адже потрібне спільне бачення того, якою бути Україні, яка йде до перемоги, та для України-переможниці. Однак, аналіз інформаційно-комунікаційного поля дає підстави стверджувати, що ідея загальнонаціональної дискусії впродовж року так і не набула реального наповнення. У квітні 2024 року щойно призначений секретар Ради національної безпеки і оборони України О. Литвиненко в коментарі для «Interfax – Україна» анонсував, що РНБО працюватиме над розробкою Української доктрини, оскільки планування майбутнього після завершення війни з росією, важливе, адже «коли ми плануємо, ми забезпечуємо зв'язок людей між собою, ми створюємо спільне бачення». (Лісова Ю., 2024). Українська доктрина має стати основою трансформації держави, розробка якої неможлива без активної участі вітчизняних вчених, що стало предметом обговорення в РНБО зі знайомими українськими вченими, які висловили спільну думку, що доктрина має отримати мандат суспільної підтримки. (Литвиненко О., 2024).

Для її розробки передбачається запуск модернізованого діалогу. Національну дискусію щодо бачення Української доктрини розгорнуть на базі Національного інституту стратегічних досліджень, який сприятиме цьому процесу. Це все попереду, нині, вважаю, що сам

документ, а тим більше прагнення до його широкого обговорення заслугове підтримки, що дало б змогу оцінити сильні й слабкі сторони розуміння владою майбутнього України, спонукати до появи нових креативних ідей. Тому висловлюю й власні міркування. На нашу думку, кожен із визначених у документі орієнтирів трансформації за десять років заслугове уваги. Проте, для себе не знайшов орієнтирів, які б передбачали необхідність змін в системі влади та управління України, розвивали засади демократичного устрою держави. Тому, як на мене, презентований проєкт більше нагадує передвиборчу програму окремої політичної сили, містить радше гасла, серед яких жодних спрямованих на реформування владних інститутів. А вони потрібні, оскільки саме ідеї викладені в доктрині повинні стати теоретичним стрижнем і концептуальною основою державотворчої діяльності.

Дані загальнонаціонального опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 8 по 15 серпня 2024 року зокрема засвідчують, що якби референдум щодо проголошення державної незалежності України відбувся сьогодні, то абсолютна більшість українців (85%) підтримали б незалежність. Абсолютна більшість респондентів хоче будувати своє майбутнє життя в Україні (86%), причому основна частка серед них демонструє однозначну налаштованість залишатися в Україні (59%). Серед почуттів, які респонденти відчують стосовно майбутнього України, однозначно превалює надія (61%), за нею йдуть – тривога (40%) та оптимізм (33,5%) (Фонд «Демократичні ініціативи», 2024).

Водночас, серед українців за оприлюдненими даними різних соціологічних інституцій з червня 2022 р. знову знизилось схвалення діяльності більшості органів центральної і місцевої влади. Результати соціологічного опитування, що проводилось соціологічною службою Центру Разумкова з 6 по 12 червня 2024 року, зокрема свідчать, що серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України (ім довіряють 90% опитаних), волонтерських організацій (81%), добровольчих батальйонів (80%), Державної служби з надзвичайних ситуацій (79%), Національної гвардії України (75%), Державної прикордонної служби (71%), Церкви (63%), Міністерства оборони України (61%), Служби безпеки України (61%), громадських організацій (56,5%), голови міста (селища, села), в якому живе респондент (51%), Президента України (50%). Більшість респондентів висловлюють недовіру державному апарату (чиновникам) (не довіряють 78,5%), політичним партіям (77,5%), Верховній Раді України (76%), судам (судовій системі загалом) (73%), Уряду України (73%) (Центр Разумкова, 2024). Показовим є той факт, що українці не просто хочуть сильної армії – вони хочуть сильної та інклюзивної демократії. 94 відсотки українців вважають, що важливо, щоб Україна стала повноцінно функціонуючою демократією, що важливо, без статистично значущої різниці між регіонами.

Прагнення українців до демократії не є поверхневим чи ситуативним, а виходить із глибокого усвідомлення та відданості демократичним ідеалам. Певне зростання довіри до владних інститутів з початку повномасштабного вторгнення, поступово знижується, тому переважна більшість українців прагне до оновлення влади, очищення та розбудови оновлених ефективних інституцій – приходу більш чесних і компетентних управлінців на різних рівнях. Підтвердження цього є дані цього ж, як і інших досліджень щодо ставлення до проведення загальнонаціональних виборів в Україні до завершення війни. Так, лише 22% опитаних позитивно ставляться до ідеї проведення загальнонаціональних виборів в Україні (президентських чи парламентських) до завершення війни (хоча це дещо більше, ніж було у вересні 2023 р. – 15%), більшість опитаних (59%) – негативно (у вересні 2023 р. – 64%). Значною мірою підтримка ідеї проведення виборів до завершення війни залежить від рівня довіри до чинної влади. Так, серед тих, хто довіряє Президенту України, лише 11,5% підтримали б такі вибори, тоді як серед тих, хто не довіряє – 34%. Хоча навіть серед тих, хто не довіряє Президенту, відносна більшість (47%) не підтримують ідею таких виборів (серед тих, хто довіряє – 72%). Негативне ставлення до виборів під час війни зумовлене тим, що відносна більшість (46%) громадян вважає, що такі вибори роз'єднують українське суспільство (лише 11% вважають, що вони згуртують суспільство (у вересні-жовтні 2023 р. – відповідно 40% і 9%)) (Центр Разумкова, 2024).

Наводячи ці дані, слід враховувати, що введення воєнного стану призвело до застосування певних обмежень щодо використання демократичних інститутів, які чітко визначені Конституцією України (Конституція України, 1996) та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (Закон України, 2015). Водночас, перспективи розвитку демократичної держави після Перемоги вимагатимуть обов'язкового відновлення й наповнення засадничим демократичним змістом функціонування політичних інститутів й інституцій. Насамперед, значні надії пов'язані з наступними виборами влади всіх рівнів, що можливі винятково по завершенню воєнного стану. Слід враховувати, що в суспільстві сформоване стійке переконання в непрозорості, ринковості виборчих процедур, що пов'язане як із значними порушеннями законодавства під час попередніх виборчих кампаній, так і неспроможністю багатьох народних обранців виправдати суспільні очікування. Так є, але так не може продовжуватись далі, бо системні проблеми внутрішньо-політичного розвитку є не менш небезпечними ніж зовнішня агресія.

Тому, не чекаючи завершення воєнного стану слід напрацювати необхідні зміни до чинного законодавства. Принциповим є залучення до цієї роботи передусім експертного середовища, а також зацікавлених представників громадянського суспільства.

Серед ключових завдань, назвемо підготовку нового суспільного договору, яким мала б стати оновлена Конституція України, ідея чого практично з часу її прийняття й до сьогодні є однією з найбільш поширених у політико-комунікаційному дискурсі. Зауважимо, що ця ідея продукується не стільки науковцями як політиками, для яких її реалізація є предметним полем діяльності. Проте, складається враження, що ініціювання у попередні роки внесення змін до чинної Конституції України було не стільки відповіддю на суспільні виклики, як це декларують політики, але, ймовірно, мали радше морально-політичний, ніж правовий характер, є виразом вузькокорпоративних інтересів частини політиків, їх прийняття могло б змінити баланс між законодавчою та виконавчою гілками влади. Видаються закономірними й далеко не безпідставними закиди нинішній владі у прагненні до авторитаризму. Тому й надалі принциповим залишається питання проведення системного оновлення Конституції України.

Оновлення потребуватиме законодавство загалом, зокрема, й для завершення процесу децентралізації, відновлення функціонування інституту місцевих референдумів та інших форм локальної демократії. Важливо встановити надійні механізми захисту громадян від маніпулювання їх свідомістю, для чого вжити конкретні заходи, що врегулюють діяльність медіа, а також щодо маніпулятивного впливу соціальних мереж, підвищення медіаграмотності суспільного загалу.

Принципово важливим є створення дієвих запобіжників, які б унеможливили діяльність сутнісно проросійських партій, а членам заборонених – закрили доступ до парламенту й місцевих органів влади. В Україні-переможниці не повинно бути місця УПЦ (мп) – релігійної організації, колабораційна діяльність якої є виразно антиукраїнською.

Заслуговує уваги діяльність званої експертної структури – Центру Разумкова – що нині реалізує дослідницький проєкт «Майбутнє виборів в Україні : фактор війни». До участі у проєкті, крім фахівців Центру Разумкова, долучені експерти, насамперед, науковці з усіх регіонів України. Проведені опитування експертів, передбачено заочний круглий стіл експертів з публікацією його результатів.

Враховуючи важливість теми, висловлю власні міркування. Насамперед, щодо впливу на процес збереження демократії та демократичного розвитку країни в умовах війни тимчасової відсутності проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування. Вихідним є міркування, що утвердження демократичної держави – найважливіший напрям розвитку державності в Україні, реформи її політичної і правової систем після Перемоги над державою-агресором рф. Вибори як вираз владоустановчої функції народу є ключовим демократичним інститутом. Запроваджені в умовах збройної агресії рф проти України Конституцією України (1996) і Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII (у його поточній редакції від 27.07.2024 р.) обмеження на реалізацію громадянами конституційного права на участь у виборах є об'єктивними й легітимними (Закон України, 2015). Аналіз обмежень конституційних прав громадян, зокрема, виборчих під час введення воєнного стану у 2018 році проаналізовані нами окремо (Дерев'янка С. М., 2019).

Очевидно, що такі обмеження певною мірою впливають на рівень демократичного розвитку, порушуючи встановлений порядок формування представницьких органів і виборних осіб. Як наслідок, за поточними даними Управління кадрів Апарату Верховної Ради України станом на 02 вересня 2024 року у Верховній Раді України дев'ятого скликання працює 401 народний депутат України, з яких 215 було обрано в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі та 186 – в одномандатних виборчих округах (Верховна Рада України, 2024). Конституційний склад Верховної Ради України 450 народних депутатів України. Постійний аналіз діяльності українського парламенту, дає підстави стверджувати, що нинішня чисельність народних депутатів істотно не впливає на легітимність законодавчого процесу, в т.ч. й для прийняття законів конституційною більшістю. Водночас, окремі виборчі округи втратили своє представництво в парламенті, що певною мірою заміщено перерозподілом серед народних депутатів завдань щодо роботи в усіх округах. Певною мірою така ж ситуація характерна й для діяльності представницьких органів місцевого самоврядування.

Без застосування демократичних процедур здійснюється формування владних структур на територіях, що завдяки героїзму Збройних Сил України, повертаються під контроль української влади. Однак, вважаємо, що об'єктивно обумовлена умовами збройної агресії РФ проти України, а тому визначена Конституцією України і Законом України «Про правовий режим воєнного стану» тимчасова відсутність проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування не може бути підставою для сумнівів у їх легітимності і є вимушеною мірою, чинне ж законодавство створює загалом належну основу для функціонування владних інституцій. Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану передбачена статтею 10 чинного Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема, не можуть бути припинені повноваження Президента України і Верховної Ради України. Тому, поширювані російськими посадовцями і пропагандистами ідеї про нелегітимність української влади за правовим змістом є нікчемними й не більш, ніж інформаційно-психологічними операціями.

Підходи до розуміння сутності народовладдя, його інститутів та гібридної війни як політико-правових явищ нами узагальнені у низці публікацій. На підставі аналізу нормативно-правових актів детально розкрито сутність засадничого положення Конституції України, за яким захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Зауважимо, що про проведення виборів в Україні під час війни мова велась ще з її початку. На цьому наполягали й західні політики, які розглядали вибори і референдум як ймовірний формат розв'язання проблеми статусу тимчасово окупованих територій. Нікчемними є спроби маніпулювання ідеєю народного волевиявлення з метою самоідентифікації регіонального сепаратизму, російськими загарбниками для легітимації захоплених територій. Цинічні за своєю суттю та нікчемні з правової точки зору, згідно з нормами міжнародного права, законодавства України та й законодавства РФ, конкретні спроби створення псевдореспублік, що за задумом рашистів стало б «підставою» для подальшої їх інкорпорації в адміністративно-територіальний устрій РФ (Дерев'янка С. М., 2022).

Однозначним є те, що передбачено й Законом України «Про правовий режим воєнного стану» вибори будуть обов'язково проведені після його припинення чи скасування. Дискусійним є питання щодо можливості організації та проведення перших повоєнних виборів (парламенту, президента, голів місцевих рад та місцевих депутатів) за чинним виборчим законодавством без внесення до нього відповідних змін, чи ці зміни мають / можуть мати характер т. зв. перехідного виборчого законодавства?

Виходячи з аналізу чинного виборчого законодавства, власного багаторічного досвіду організації і проведення виборчих кампаній, висловлю окремі міркування. Акцентуємо, що останні чергові, сьомі за рахунком, вибори Президента України (перший тур яких відбувся 31 березня 2019 року, другий – 21 квітня 2019 року) проведені за Законом України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV (зі змінами). Позачергові вибори народних депутатів Верховної Ради України, що відбулися 21 липня 2019 року проведені за Законом України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року

№ 4061-VI (зі змінами). Обидва Закони втратили чинність з 01 січня 2020 року у зв'язку із з кодифікацією виборчого законодавства – прийняттям Виборчого кодексу України (Виборчий кодекс, 2020). Виборчий кодекс України прийнятий парламентом VIII скликання 11 липня 2019 року, а після подолання вето Президента України – 19 грудня того ж року вже парламентом IX скликання. Виборчий кодекс увібрав положення названих та інших законодавчих актів, пов'язаних із виборчим процесом. Перші місцеві вибори за цим Кодексом відбулися 25 жовтня 2020 року й підтвердили його ефективність.

Отже, при певній недосконалоості, в Україні існує базове виборче законодавство, що крім Виборчого кодексу також включає низку чинних Законів України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців» та ін. Вважаю, що їх норми й приписи, є демократичними й достатніми для проведення перших повоєнних виборів, а тому приймати т. зв. перехідне виборче законодавство є недоцільним. До того ж, саме поняття «перехідне» передбачає відступ від апробованих засад і практики проведення виборів чи запровадження в майбутньому нових. Зауважимо, що чинне виборче законодавство України, за оприлюдненими висновками Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) загалом відповідає європейським виборчим стандартам й не вимагатиме кардинального реформування на шляху отримання повноправного членства в Європейському Союзі кардинальних змін. Такі вимоги не ставляться перед нашою державою й європейськими інституціями.

Проблеми, які неминуче виникнуть у виборчому процесі з організації та проведення перших повоєнних виборів, зумовлені викликаними збройною агресією РФ проти України значними міграційними процесами, потребами відновлення функціонування місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування на звільнених Збройними Силами України територіях, вважаю, можливо унормувати підзаконними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України і Центральної виборчої комісії.

Найважливішими проблемами, які можуть виникнути в організації та проведення перших загальнонаціональних (парламентських, президентських) та місцевих виборів, вважаємо, є насамперед створення умов для реалізації усіма громадянами України їх виборчих прав. Збройна агресія РФ призвела до масштабних демографічних процесів. За оприлюдненими поточними даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 24 вересня 2024 року у всьому світі офіційно зафіксовано 6 739 400 біженців з України, з них 6 154 000 у країнах Європи (станом на 16.09.2024 р.), що складає приблизно 20 відсотків від фактичного населення України. Дані щодо вікової структури обмежені, але у переважній більшості це дорослі громадяни України, які володіють виборчим правом.

Слід враховувати, що Закон України «Про правовий режим воєнного стану» містить заборону в умовах воєнного «проведення стану виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування» (пункт 3 частини першої статті 19). Водночас, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» містить припис, згідно з яким «Верховна Рада України не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня припинення чи скасування воєнного стану, якщо чергові або позачергові вибори до відповідних органів мали бути проведені в період, на який було введено воєнний стан, приймає рішення про призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих виборів» (частина друга статті 19). Зауважимо, що цей Закон не містить приписів щодо прийняття рішення про призначення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України.

Ці обставини важливі з огляду обмеженості строків виборчого процесу, визначених Виборчим кодексом України. Значна частина громадян України не повернуться до місця свого довоєнного постійного проживання. «Проводяться різні соціологічні обстеження, за різними методиками, різний контингент, різні періоди часу, доволі різні числа. Деякі центри дають від 40 до 60% людей планує повернутись. Але в середньому 50% виходить. Втім, коли ми говоримо про такі опитування – важко говорити про їх репрезентативність» – стверджує О. Гладун заступник директора Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи (Гладун О., 2024).

Тому, перед Центральною виборчою комісією, установами системи міністерства закордонних справ України виникнуть серйозні виклики, пов'язані зі створенням умов для проведення голосування на виборах Президента України та народних депутатів України для наших громадян, які перебуватимуть за кордоном.

При реалізації своїх виборчих прав громадянами України, що опинилися в «нестандартних» життєвих ситуаціях через російську війну в Україні можуть виникнути такі труднощі щодо участі внутрішньо переміщених осіб у місцевих виборах. За даними Міністерства соціальної політики України станом на 28.09.2024 р. кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб складає 4 647 389. Водночас, чимало громадян, кількість яких складно піддається обчисленню, є необлікованою, знаходяться поза місцем свого постійного проживання і не є членами територіальних громад. Названі обставини вимагатимуть оперативної роботи з відкриття й відновлення функціонування Державного реєстру виборців; тотального уточнення даних виборців в Україні.

Важливим, хоча й дискусійним, видається також створення запобіжників для недопущення використання на всіх видах виборів пасивного виборчого права певними категоріями осіб: членами керівних органів заборонених проросійських політичних партій, притягнутих до відповідальності за колабораційну діяльність, тих, хто незаконно покинув територію України в умовах воєнного стану.

Висновки. Отже, утвердження демократичної держави – найважливіший напрям розвитку державності в Україні після Перемоги над державою-агресором РФ, одне з основоположних завдань демократизації українського суспільства, реформи її політичної і правової систем. Тимчасова відсутність проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування не може бути підставою для сумнівів у їх легітимності і є вимушеною мірою, чинне ж законодавство створює загалом належну основу для функціонування владних інституцій. Проведення перших повоєнних виборів (парламенту, президента, голів місцевих рад та місцевих депутатів) за чинним виборчим законодавством без внесення до нього відповідних змін, створення т. зв. перехідного виборчого законодавства. Владні структури повинні дати адекватну відповідь на запит громадян на повноцінно функціонуючу демократію. Цього вимагає й обов'язок перед полеглими воїнами Збройних Сил України, десятками тисяч мирних громадян. Україна внаслідок Перемоги отримає новий шанс стати могутньою національною державою у колі демократичних держав-членів Європейського Союзу.

Література

Виборчий Кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-IX: *Відомості Верховної Ради України (далі –ВВР)*. 2020. № 7. № 8. № 9. Ст. 48; поточна ред. – Ред. від 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення – 29.09.2024).

День Незалежності України : цінність держави, згуртованість та волонтерство під час війни [Результати загальнонаціонального опитування проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 8 по 15 серпня 2024 року]. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/204078821466c71190ac64a0.40824680.pdf> (дата звернення – 29.09.2024).

Дерев'яно С. М. Обмеження політичних прав громадян в умовах воєнного стану: політико-правові підстави. *Держава і право: зб. наук. пр. Серія. Політичні науки*. Вип. 93 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2019. С. 26–38.

Дерев'яно С. М. Спроби легітимації рашистського окупаційного режиму через референдум та їх нікчемність. *Держава і право : зб. наук. пр.* Вип. 91 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2022. С. 249–261.

Кадрове забезпечення народних депутатів України : статистичні дані [станом на 02.09.2024 р.]. *Офіційний портал Верховної Ради України. Управління кадрів Апарату Верховної Ради України*. URL: https://vrkadry.rada.gov.ua/news/dijalnist/kadr_zab_dep/72929.html (дата звернення – 29.09.2024).

Кількість зареєстрованих облікованих ВПО (осіб). *Міністерство соціальної політики України [Аналітика : ВПО] : офіційний вебсайт*. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics> (дата звернення – 29.09.2024).

Конституція України : [Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року]. ВВР. 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. – Ред. від 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення – 29.09.2024).

- Лісова Ю. РНБО розробить Українську доктрину. Що це і для чого? [22.04.2024 р.]. URL: <https://hromadske.ua/suspilstvo/222264-rnbo-rozrobyt-ukrayinsku-doktrynu-shcho-tse-i-dlia-choho> (дата звернення – 29.09.2024).
- Олександр Литвиненко: Розробка Української доктрини потребує активної участі вітчизняних вчених [12.06.2024 р.] *Рада національної безпеки і оборони України: офіційний вебсайт*. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6905.html> (дата звернення – 29.09.2024).
- Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів, віра в перемогу (червень 2024 р.) [Центр Разумкова, 25.06.2024 р.]. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamku/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r> (дата звернення – 29.09.2024).
- Про засекречені дані, народжуваність та міграцію: інтерв'ю із Олександром Гладуном, заступником директора інституту демографії. *Вечірній Київ*. 2024. 23 січня. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/93830/> (дата звернення – 29.09.2024).
- Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *БВР*. 2015. № 28. Ст. 250; поточна ред. – Ред. від 27.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення – 29.09.2024).
- Україна перемоги буде країною, гідною своїх героїв – виступ Президента на пленарному засіданні Верховної Ради України з нагоди 27-ї річниці ухвалення Конституції України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 28.06.2023 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-peremogibude-kraينوu-gidnoyu-svoiyh-geroyiv-vist-83869> (дата звернення – 29.09.2024).
- Ukraine Refugee Situation : UNHCR The UN Refugee Agency. *UNHCR global website*: URL: <https://urlc.net/NAUx> (дата звернення – 29.09.2024).

References

- Vyborchyi Kodeks Ukrainy vid 19 hrudnia 2019 roku № 396-IX [Electoral Code of Ukraine dated December 19, 2019 No. 396-IX]: *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (dali –VVR). 2020. № 7. № 8. № 9. Ст. 48; поточна ред. – Ред. від 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].
- Den Nezalezhnosti Ukrainy : tsinnist derzhavy, zghurtovanist ta volonterstvo pid chas viiny [Ukraine's Independence Day: the value of the state, cohesion and volunteering during the war] / [Rezultaty zahalnonatsionalnogo opytuvannia provedenoho Fondom «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva spilno z sotsiologichnoiu sluzhboiu Tsentru Razumkova z 8 po 15 serpnia 2024 roku]. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/204078821466c71190ac64a0.40824680.pdf> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].
- Derevianko S. M. (2019). Obmezhenia politychnykh prav hromadian v umovakh voiennoho stanu: polityko-pravovi pidstavy. [Restriction of political rights of citizens under martial law: political and legal grounds]. *Derzhava i pravo: zb. nauk. pr. Seriia. Politychni nauky*. Vyp. 93 / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv : Vyd-vo “Iurydychna dumka”. S. 26–38 [in Ukrainian].
- Derevianko S. M. (2022). Sproby lehitymatsii rashytskoho okupatsiinoho rezhymu cherez referendum ta yikh nikchemnist [Attempts to legitimize the racist occupation regime through a referendum and their insignificance]. *Derzhava i pravo : zb. nauk. pr.* Vyp. 91 / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv : Vyd-vo «Iurydychna dumka». S. 249–261 [in Ukrainian].
- Kadrove zabezpechennia narodnykh deputativ Ukrainy : statystychni dani [Staffing of People's Deputies of Ukraine: statistical data] [stanom na 02.09.2024 r.]. *Ofitsiynyi portal Verkhovnoi Rady Ukrainy. Upravlinnia kadrov Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://vrkadry.rada.gov.ua/news/diialnist/kadr_zab_dep/72929.html (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].
- Kilkist zareiestrovanykh oblikovanykh VPO (osib) [Number of registered IDPs (persons)]. *Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy* [Analitika : VPO] : ofitsiynyi vebsait. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine] : [Pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku]. *VVR*. 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. – Ред. від 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].
- Lisova Yu. (2024) RNBO rozrobyt Ukrainsku doktrynu. Shcho tse i dlia choho? [NSDC to develop the Ukrainian Doctrine. What is it and why?] [22.04.2024 r.] URL: <https://hromadske.ua/suspilstvo/222264-rnbo-rozrobyt-ukrayinsku-doktrynu-shcho-tse-i-dlia-choho> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].
- Oleksandr Lytvynenko: Rozrobka Ukrainskoi doktryny potrebuie aktyvnoi uchasti vitchyznianskykh vchenykh [Oleksandr Lytvynenko: Development of the Ukrainian Doctrine Requires Active Participation of Ukrainian Scientists]. [12.06.2024 r.] *Рада національної безпеки і оборони України: офіційний вебсайт*. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6905.html> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].

Otsinka sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, politykiv, posadovtsiv ta hromadskykh diiachiv, stavlennia do vyboriv, vira v peremohu (cherven 2024 r.) [Assessment of the situation in the country, trust in social institutions, politicians, officials and public figures, attitude to elections, belief in victory (June 2024)] [Tsentr Razumkova, 25.06.2024r.]. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].

Pro zasekrecheni dani, narodzhuvanist ta mihratsiiu [On classified data, fertility and migration]: interv'iu iz Oleksandrom Hladunom, zastupnykom dyrektora instytutu demohrafii. *Vechirniy Kyiv*. 2024. 23 sichnia. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/93830/> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].

Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu : Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 r. № 389-VIII [On the legal regime of martial law : Law of Ukraine of 12.05.2015 No. 389-VIII]. VVR. 2015. № 28. St. 250; potochna red. – Red. vid 27.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].

Ukraina peremohy bude krainoiu, hidnoiu svoikh heroiv – vystup Prezydenta na plenarnomu zasidanni Verkhovnoi Rady Ukrainy z nahody 27-yi richnytsi ukhvalennia Konstytutsii Ukrainy [Ukraine of victory will be a country worthy of its heroes – President's speech at the plenary session of the Verkhovna Rada of Ukraine on the occasion of the 27th anniversary of the adoption of the Constitution of Ukraine]. *Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*. 28.06.2023 r. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-peremogi-bude-krayinoyu-gidnoyu-svoyih-geroyiv-vist-83869> (data zvernennia – 29.09.2024) [in Ukrainian].

Ukraine Refugee Situation : UNHCR The UN Refugee Agency. UNHCR global website: URL: <https://urlc.net/NAUx> (data zvernennia – 29.09.2024) [in English].

Анотація

Дерев'янюк С. М. Засади майбутнього демократичного устрою України: підходи до їх формування в умовах воєнного стану. – Стаття.

Стаття присвячена обґрунтуванню доцільності й виокремленню проблем формування засад майбутнього демократичного устрою України в умовах воєнного стану. Сформульовано розуміння демократії та її інститутів, їх значення як індикаторів політичної системи, розуміння яких є контроверсійним. Акцентується, що спільним, що об'єднує практично всіх науковців, політиків, експертів, стає домінуючою суспільних настроїв – усвідомлення майбутнього України як розвинутої демократії. Доводиться, що в суспільстві сформувався чіткий запит на повноцінну функціонуючу демократію. Аналізуються особливості функціонування інститутів демократії в умовах воєнного стану. Широка увага надається особливостям проблемам і перспективи проведення перших виборів у повоєнній Україні. Обґрунтовано, що тимчасова відсутність проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування не може бути підставою для сумнівів у їх легітимності і є вимушеною мірою, чинне ж законодавство створює загалом належну основу для функціонування владних інституцій. Наведені аргументи щодо можливості організації та проведення перших повоєнних виборів (парламенту, президента, голів місцевих рад та місцевих депутатів) за чинним виборчим законодавством без створення т. зв. перехідного виборчого законодавства. Проблеми, що виникнуть, зокрема, щодо реалізації виборчих прав українськими громадянами за кордоном, внутрішньо переміщеними особами в Україні доцільно врегулювати нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, Центральної виборчої комісії. Отже, утвердження демократичної держави – найважливіший напрям розвитку державності в Україні після Перемоги над державою-агресором РФ, одне з основоположних завдань демократизації українського суспільства, реформи її політичної і правової систем. Владні структури повинні дати адекватну відповідь на запит громадян на повноцінну демократію.

Ключові слова : вибори, демократія, державність, політичні інститути, політична аналітика і прогнозування, політична експертиза, референдум.

Summary

Derevianko S. M. Fundamentals of the future democratic system of Ukraine: approaches to their formation under martial law. – Article.

The article is devoted to substantiating the expediency and highlighting the problems of forming the foundations of the future democratic system of Ukraine under martial law. The author formulates the understanding of democracy and its institutions, their importance as indicators of the political system, which are controversial. The author emphasizes that the common thread that unites virtually all scholars, politicians, and experts and is becoming the dominant public sentiment is the awareness of Ukraine's future as a developed democracy. The author proves that society has formed a clear demand for a fully functioning democracy. The peculiarities of the functioning of democratic institutions under martial law are analyzed. Special attention is paid to the peculiarities of the problems and prospects of holding the first elections in post-war Ukraine.

It is proved that the temporary absence of elections to the state and local self-government bodies cannot be a reason to doubt their legitimacy and is a necessary measure, while the current legislation generally provides an adequate basis for the functioning of government institutions. The author provides arguments for the possibility of organizing and holding the first post-war elections (parliamentary, presidential, heads of local councils and local deputies) under the current electoral legislation without making appropriate changes to it, creating the so-called transitional electoral legislation. The problems that will arise, in particular, regarding the exercise of voting rights by Ukrainian citizens abroad and internally displaced persons in Ukraine, should be resolved by regulatory acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Central Election Commission. Thus, the establishment of a democratic state is the most important direction of development of statehood in Ukraine after the victory over the aggressor state of russia, one of the fundamental tasks of democratization of Ukrainian society, reform of its political and legal systems. The authorities must give an adequate response to the citizens' demand for a full-fledged democracy.

Key words: elections, democracy, statehood, political institutions, political analytics and forecasting, political expertise, referendum.